

JADIDLAR MEROSI VA MILLIY UYG‘ONISH ADABIYOTINING BUGUNGI KUNDA AHAMIYATI.

Iskandarova Fozila Boydada qizi

*To‘ra qo‘rg‘on agrotexnologiyalar texnikumi “o‘zbek tili va adabiyoti” fani
o‘qituvchisi.*

Annotasiya: *Mazkur maqolada o‘zbek jadidchiligining bugungi adabiyotga ta’siri va ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan.*

Kalit so‘zlar: *Milliy istiqlol, Hurlik, Ma’rifatparvarlik, Turkiston muxtoriyati, Tadrijiy taraqqiyot, Usuli jadid, Milliy o‘zlik, Teatr va dramaturgiya, Uyg‘onish davri adiblari, Renessans kabi.*

KIRISH

“Insoniyat tarixi shundan dalolat beradiki, har qanday millatning yuksalishi uning ma’naviy uyg‘onishi va o‘zligini anglashi bilan boshlanadi. XX asr boshlarida Turkiston zaminida bo‘y ko‘rsatgan jadidchilik harakati nafaqat siyosiy-ijtimoiy hodisa, balki milliy tafakkur taraqqiyotidagi tub burilish nuqtasi bo‘ldi. Milliy uyg‘onish davri adabiyoti esa ushbu harakatning ma’naviy quroliga aylanib, xalqni jaholat uyqusidan uyg‘otish, unga hurlik va ma’rifat saodatidan saboq berishdek ulug‘vor vazifani o‘z zimmasiga oldi. Bugungi kunda Uchinchi Renessans poydevorini qurayotgan O‘zbekiston uchun jadidlar merosi nafaqat tarixiy xotira, balki kelajak taraqqiyotining hayotbaxsh manbaidir.” Jadidlar merosi va milliy uyg‘onish adabiyoti bugungi kunda O‘zbekistonning ma’naviy va siyosiy taraqqiyoti uchun poydevor vazifasini o‘tamoqda. “Tarix charxpalagi shunday shafqatsiz aylandiki, o‘tgan asr boshida millat qayg‘usi bilan yashagan o‘nlab ziyolilarimiz ‘xalq dushmani’ degan tamg‘a bilan qatag‘on qilindi. Biroq ularning qalb qo‘ri bilan bitilgan asarlari, ma’rifat uchun fido qilingan umrlari vaqt sinovlarida yonib kul bo‘lmadi. Aksincha, bugun jadid adabiyoti biz uchun milliy g‘urur va mustaqillikning eng mustahkam ustuniga aylandi. Behbudiydan Qodiriygacha, Fitratdan Cho‘lponigacha bo‘lgan ma’rifatparvarlarning merosi bugun bizga bir haqiqatni uqtirmoqda: najot — ilmda, najot — ta’limda, najot — milliy birlikdadir. Ularning ahamiyatini quyidagi asosiy jihatlarda ko‘rish mumkin:

Milliy o‘zlikni anglash va davlatchilik

Jadidlar (Behbudiy, Fitrat, Cho‘lpon, Abdulla Qodiriy) o‘z asarlarida milliy istiqlol va ozodlik g‘oyasini birinchi o‘ringa qo‘yganlar. Bugungi mustaqil taraqqiyot yo‘limizda ularning “hurlik” va “millat sha’ni” haqidagi qarashlari davlat suverenitetini mustahkamlashda ma’naviy manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Ta'lim va ma'rifatparvarlik

Jadidlarning "Najot ta'limdadir" degan shiori bugungi kunda O'zbekistondagi ta'lim islohotlarining asosiy g'oyasiga aylangan. Zamonaviy maktablar, xususan, ixtisoslashtirilgan maktablar tizimi jadidlarning "usuli jadid" (yangi usul) maktablari g'oyasining mantiqiy davomidir.

Til va adabiyotning ijtimoiy roli

Milliy uyg'onish adabiyoti o'zbek tilini nafaqat badiiy vosita, balki millatni birlashtiruvchi siyosiy kuch sifatida namoyon etdi. Bugungi kunda o'zbek tili nufuzini oshirish va davlat tilidagi adabiyotni rivojlantirishda jadid adiblarining merosi eng katta namunadir.

Jamiyatni isloh qilish va modernizatsiya

Jadidlar jamiyatdagi jaholat, xurofot va loqaydlikka qarshi kurashganlar. Ularning asarlaridagi tanqidiy ruh bugungi kunda fuqarolik jamiyatini qurish, odamlarda daxldorlik hissini uyg'otish va korrupsiyaga qarshi kurashishda hamon dolzarbdir.

Ma'naviy merosning tiklanishi

2026-yilga kelib, jadidlar merosini o'rganish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi va turli ilmiy markazlar orqali ularning oqlanishi va asarlari nashr etilishi yosh avlodda vatanparvarlik hissini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Jadidlar merosi va milliy uyg'onish adabiyotiga oid mavzuni yoritish yoki tadqiq qilish uchun eng muhim kalit so'zlar va tushunchalar:

G'oyaviy va siyosiy tushunchalar: Milliy istiqlol – mustaqillik va erkinlik g'oyasi. Hurlik – erk va ozodlikka intilish. Ma'rifatparvarlik – xalqni ilm-fan orqali uyg'otish harakati. Turkiston muxtoriyati – jadidlarning ilk demokratik davlatchilik tajribasi.

Usuli jadid – ta'limdagi yangicha, zamonaviy o'qitish tizimi. Milliy o'zlik – xalqning o'z tarixi va qadriyatlarini anglashi. Matbuot va nashriyot – "Oyna", "Sadoi Turkiston", "Sadoi Farg'ona" kabi ilk milliy gazetalar. Teatr va dramaturgiya – xalqni tarbiyalash vositasi (masalan, "Padarkush"). Xotin-qizlar ozodligi – ayollarni o'qitish va huquqlarini himoya qilish. Jadidlar yetakchilari – Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy hisoblanadi. Uyg'onish davri adiblari – Cho'lpon, Fitrat, Abdulla Qodiriy, Hamza Hakimzoda Niyoziy edi.

Qatag'on qurbonlari – "Katta qirg'in" davrida yo'q qilingan millat fidoyilari. Jadid adabiyoti – realizm, yangi janrlar (roman, drama, barmoq vazni). Uchinchi Renessans – yangi uyg'onish davri poydevori. Ma'naviy tiklanish – jadidlar merosini o'rganish va targ'ib qilish.

Milliy g'oya – davlat mafkurasining asosiy manbai. Jadidlarning “usuli jadid” (yangi usul) maktablari va dunyoviy bilimlarni o'rganish borasidagi qarashlari hozirgi ta'lim islohotlarida o'z aksini topgan.

Zamonaviy darsliklar: Jadidlar yaratgan darsliklardagi milliy ruh va mantiqiy fikrlashga chorlash tamoyillari bugungi yangi avlod darsliklariga asos qilib olinmoqda.

Xorijiy tillar va kasb-hunar: Ularning yoshlarni chet elda o'qitish va zamonaviy texnologiyalarni egallashga chaqiriqlari bugun davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan.

Yoshlar va adabiyot o'rtasidagi aloqalar doimo rivojlanib boradi va bu jarayon jamiyatni yanada o'zgarishlarga tayyorlaydi. Adabiyot yoshlarning fikrini kengaytiradi, ularni tarbiyalaydi va hayotga bo'lgan qarashlarini shakllantiradi. Shu bilan birga, adabiyot yoshlarni ijtimoiy mas'uliyat, ma'naviy qadriyatlar va insonparvarlikka undaydi. Bu jarayonda adiblarning roli muhim bo'lib, ularning asarlari yoshlar uchun ilhom manbaiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Begali Qosimov: “Milliy uyg'onish” (2002): Jadidchilik tarixi va namoyandalari haqidagi eng mukammal darsliklardan biri.

2. Naim Karimov: “Jadidlar” (turkum kitoblar): Har bir jadid namoyandasi (Cho'lpon, Fitrat, Behbudiy) hayoti haqida alohida tadqiqotlar.

3. Dilorom Alimova: “Jadidchilik harakati: mafkura va amaliyot” (2014)

4. Abdulla Avloniy: “Turkiy guliston yoxud axloq”.